

СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСТ: ПЕРЕДУМОВИ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ

*Мозговий А.А., к.геогр.н., с.н.с.,
Інститут географії НАН України, м. Київ, Україна*

Питання просторового розвитку, в тому числі й міського, що ґрунтується на принципах «збалансованого просторового розвитку», знайшли своє відображення в основній парадигмі ХХІ століття – сталого економічного, соціального та екологічного розвитку. Дослідження проблем сталого розвитку населених пунктів, особливо міст, є нині одним із стрижневих напрямів наукового обґрунтування планетарної концепції сталого розвитку.

З одного боку, стійкість розвитку населених пунктів часто виступає однією з провідних тем при обговоренні в наукових колах можливостей глобального переходу сучасної цивілізації до моделі сталого розвитку. Сьогодні не уявляється можливим ведення професійної дискусії з проблематики сталого розвитку без участі фахівців-урбаністів. Концепція сталого розвитку населених пунктів розвинулася в самостійну галузь, як теоретичної, так і прикладної спрямованості, що сприймається нині науковою громадськістю як природна і невід'ємна частина парадигми сталого економічного, соціального та екологічного розвитку нашої планети.

Заради справедливості також зауважимо, що концепція сталого розвитку населених пунктів не завжди посідала те гідне місце серед різних аспектів сталого розвитку, яке належить їй сьогодні. Зі Стокгольмського саміту 1972 і аж до Хабітат II в 1996 р. питання сталого розвитку населених пунктів перебували на периферії уваги міжнародної наукової громадськості. Хоча сприянню сталому розвитку населених пунктів у «Порядку денному на ХХІ століття» присвячено окремий розділ [5], однак цей документ не містить визначення цього поняття і присвячений переважно питанням ефективного управління і планування розвитком населених пунктів. Більше того, «Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку» [4] як і «План виконання рішень» [2], прийняті на Йоганнесбурзькому саміті в 2002 р., також не містять його серед своїх положень, пов'язаних зі сталим розвитком населених пунктів.

Таким чином, з моменту ствердження планетарної концепції сталого економічного, соціального та екологічного розвитку мало минути досить багато часу, перш ніж збалансованість розвитку населених пунктів набула притаманний їй сьогодні рівень проблемної актуальності, а головне – осмислення її змістової частини. Це пояснюється цілим рядом причин, як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Вони пов'язані як із закономірностями розвитку наукового знання, так і з причинами організаційного характеру.

Не маючи наміру зайвий раз акцентувати на актуальності наукових пошуків в області стійкості розвитку населених пунктів, все ж зауважимо, що ця проблема сьогодні набуває якоїсь нової смислової наповненості – в часи, коли відбувається становлення нового планетарного етапу урбанізації і глобальної трансформації способу життя людства.

Підсумковий документ Конференції ООН зі сталого розвитку «Майбутнє, якого ми хочемо» (20-22 червня 2012 р., м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія) в його розділі «Рамкова програма дій та наступні заходи» містить окремий розділ «сталі міста і населені пункти» (пп. 134-137). У документі відзначено «необхідність застосування цілісного підходу до урбанізації та розвитку населених пунктів» [1].

Переходячи від загальних питань міського розвитку до національного рівня дослідження, зауважимо, що Україна є сьогодні високоурбанізованою країною. Хоча за офіційними даними в міських поселеннях нашої країни проживає майже 69% населення (на 01.01.2014 р.), цей показник не відображає реальних наслідків урбанізації, тому що спирається на формальну ознаку адміністративної реєстрації місця проживання громадян. За експертними оцінками, рівень урбанізованості України давно вже досяг 75%, тобто фактично країна за цим показником знаходиться в числі найбільш урбанізованих націй. Природно, що і всі проблеми і негативні наслідки урбанізації мають гострий прояв в Україні.

Оцінюючи результати виконання Україною завдань, визначених «Порядком денним на XXI століття», необхідно відзначити, що цілі щодо забезпечення населення належним житлом не було і не буде досягнуто в найближчому майбутньому [3]. Можна також констатувати відсутність істотного прогресу в сприянні раціональному територіальному плануванню в містах, а також у створенні належної інфраструктури в галузі охорони навколишнього природного середовища до 2025 р. [3]. Тому є вагомим побоювання, що рішення підсумкових документів Ріо+20, що стосуються сталих міст, не будуть реалізовані в Україні навіть у найближчі десятиліття.

Однак, ми можемо говорити і про деякі зрушення в реалізації глобальних рішень на національному рівні. Хоча в Україні протягом двадцяти років, що минули з часу першої конференції ООН зі сталого розвитку, так і не була прийнята національна стратегія сталого (збалансованого) розвитку, однак основні положення сталого розвитку України вже опрацьовані і узагальнені науковцями й громадськими діячами.

Принагідно зауважимо, що в державній «Концепції сталого розвитку населених пунктів» зафіксовано визначення сталого розвитку населених пунктів. Відповідно до цього нормативного документа, під сталим розвитком населеного пункту слід розуміти «соціально, економічно і екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного і майбутніх поколінь на основі раціонального використання ресурсів...».

Таким чином, законодавче визначення сталого розвитку населених пунктів базується на ресурсному підході, що значно звужує засяг цієї справи і призначення. На нашу думку, під сталим міським розвитком слід розуміти соціально, економічно та екологічно збалансовані зміни суспільно-територіальної системи міста, спрямовані на максимально повну реалізацію всіх складових його потенціалу розвитку і запобігання можливим тенденціям погіршення якості життя населення.

Однак на шляху реалізації концепції сталого збалансованого економічного, соціального та екологічного, тобто, як ми зазначали вище, «прогресивного» розвитку

міст є істотна перепона. Справа в тому, що в наукових уявленнях сьогодення розвиток складних систем, тобто відкритих й здатних до самоорганізації, не є можливим без суперечностей, що його супроводжують і зумовлені структурною, функціональною та динамічною складністю цих утворень.

Так, структурна складність систем зумовлює «вертикальні» та «горизонтальні» суперечності між ієрархічно різними елементами; функціональна складність викликає суперечності, пов'язані з якісно різною, а іноді протилежною, спрямованістю процесів функціонування системи; динамічна складність породжує суперечності дисонансно-резонансного характеру, пов'язані з аритмічністю процесів, незбігом їхніх часових параметрів та несинхронізованістю взаємозалежних процесів. Найгострішими проявами таких суперечностей є конфлікти.

Конфліктуючими сторонами в міській системі можуть виступати суб'єкти господарської діяльності, органи управління, суспільні групи, окремі особи і навіть технічні системи. У такому випадку, конфлікт слід розуміти як протидію властивостей двох або більше суб'єктів, а іноді процесів, що претендують на визначення ними певного стану дійсності. Конфліктувати між собою можуть навіть різні види розвитку міста, тобто територіальний, демографічний, функціональний та соціально-економічний розвиток.

Особливо важливою для міського розвитку є та обставина, що кожний конфлікт має як деструктивні, так і конструктивні функції. Так, в процесі конфліктної взаємодії відбувається пошук оптимальних управлінських рішень, реструктуризація території міста, реорганізація міського середовища та ін. Проте «конструктивність» і «деструктивність» функцій конфлікту та, особливо, його наслідків мають значний суб'єктивний зміст. Для уникнення суб'єктивізму в подібних дослідженнях пропонуємо розглядати функції та наслідки конфліктів міського розвитку на вищих рівнях територіальної організації суспільства – регіональному та національному. Доцільним також є ширше застосування методу експертних оцінок.

Список літератури:

1. Будущее, которого мы хотим. Резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 66/288. – NY: UN Distr.: General. – 11.09.2012. – 68 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/476/12/PDF/N1147612.pdf?OpenElement>.

2. Йоханнесбургская декларация по устойчивому развитию [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml.

3. Лісовський С.А. Проект доповіді до конференції ООН зі сталого (збалансованого) розвитку Ріо+20 / С.А. Лісовський, Г.Б. Марушевський, П.Г. Павличенко, Л.Г. Руденко, Т.В. Тимочко. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2012. – 60 с.

4. План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию. – A/CONF.199/20 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/russian/conferen/wssd/docs/plan_wssd.pdf.

5. Повестка дня на XXI век / Глава 7. Содействие устойчивому развитию населенных пунктов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_ch7.shtml.

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ

*Пустовар В.В., здобувач кафедри менеджменту ЧДТУ,
м. Черкаси, Україна*

Вирішення наукової проблеми, пов'язаної з пошуком механізму та інструментів розвитку регіонів в умовах соціально орієнтованої економіки, враховуючи сталість системи, характерною і відмінною рисою якої є розвиток людини, науковий і практичний інтерес представляє уточнення сутності поняття «регіон», «сталий розвиток регіону» в умовах інноваційної економіки.

На нашу думку, при характеристиці поняття «регіон» необхідно враховувати три обставини. Перше: регіон – це, насамперед, територіальне явище, і тому територіальна ознака повинна бути відображена в ньому як базова. Друге: регіон – це частина цілісної соціальної та адміністративної системи, а тому він повинен володіти їх основними рисами, хоча і не зводиться до них. Третє – регіон повинен мати замкнутий відтворювальний цикл і певну економічну специфіку та форми її прояву.

Факторами, що впливають на розвиток регіонів, є:

- особливості історичного відрізка часу, політичної, економічної та соціальної ситуації в країні;
- специфіка конкретного регіону, яка характеризується унікальним природним, виробничим, трудовим і фінансовим потенціалом території, а також географічним положенням;
- функціональна роль регіону.

Слід уточнити склад функцій регіону як соціально – економічної системи, що розвивається за інноваційним сценарієм розвитку за рахунок активізації використання його нематеріального капіталу в умовах ринкової моделі господарювання:

- попиту і пропозиції,
- освіти та розвитку кластерів,
- регіонального управління,
- інвестиційної привабливості,
- реалізації інноваційного потенціалу,
- демографічну,
- духовну,